

Wacław JARMOŁOWICZ, Sławomir KUŹMAR¹

DOI: 10.15290/ose.2015.03.75.03

PRZESTRZENNE MIGRACJE LUDNOŚCI W KRAJACH TRANSFORMUJĄCYCH SIĘ A FUNKCJONOWANIE RYNKÓW PRACY²

Streszczenie

Czy mobilność zasobu pracy ma znaczenie dla funkcjonowania regionalnych rynków pracy w krajach transformujących się. Wyniki przeprowadzonych analiz wykazały, iż mimo występowania dużych dysproporcji pomiędzy regionalnymi rynkami pracy, znaczenie mobilności zasobu pracy dla redukcji tych dysproporcji w krajach, takich jak: Czechy, Węgry, Polska, Słowacja oraz Słowenia jest bardzo ograniczone. Niewielka jest także skala samych migracji – między tymi krajami oraz w ich ramach – a więc zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Analiza empiryczna potwierdziła, że choć relacja pomiędzy migracjami zasobu pracy a zmiennymi opisującymi regionalne rynki pracy w badanych krajach była statystycznie istotna, to ich ekonomiczne znaczenie było bardzo niewielkie.

Słowa kluczowe: mobilność przestrzenna, zasoby pracy, regionalne rynki pracy

SPATIAL MIGRATION IN TRANSITION COUNTRIES AND LABOUR MARKET PERFORMANCE

Summary

Is spatial labour mobility important for the functioning of regional labour markets in transition countries? The results of the analysis show that, despite the existence of some major disparities among regional labour markets, the scale of spatial mobility (both cross-regional and cross-national) in such countries as the Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia, and Slovenia is very limited. Also limited is the scale of both external and internal migration in these countries. Although the relationship between the analyzed indicators of migration and the variables describing regional labour markets proved to be statistically significant, its economic relevance is negligible.

Key words: spatial labour mobility, labour resources, regional labour markets

---

¹ Prof. dr hab. Wacław Jarmolowicz, prof. zw. WSB – Instytut Nauk Ekonomicznych, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu; e-mail: waclaw.jarmolowicz@ue.poznan.pl; mgr Sławomir Kuźmar – Wydział Ekonomii, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu; e-mail: slawomir.kuzmar@ue.poznan.pl.

² Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/B/HIS4/00802.

1. Wstęp

Przestrzenne przepływy zasobu pracy – zarówno wewnątrz krajowe (międzyregionalne), jak i zagraniczne (międzynarodowe) – uznaje się za zjawisko, które może mieć duże znaczenie dla funkcjonowania i rozwoju rynków pracy w poszczególnych krajach. Przepływy te same w sobie stanowią temat licznych dyskusji politycznych, społecznych oraz ekonomicznych. Natomiast mobilność zasobu pracy jest istotną determinantą efektywnej alokacji zasobów. Kraje objęte transformacją gospodarczą są uważane za kraje, w których alokacja zasobu pracy w dalszym ciągu jest niestabilna i nieoptymalna, stąd ważnym czynnikiem mogącym poprawić strukturę tej alokacji jest mobilność zasobu pracy. Temat migracji w krajach transformujących się także często podejmuje się w kontekście członkostwa tych państw w Unii Europejskiej i rozpatruje zazwyczaj z dwóch punktów widzenia. W pierwszym podejściu – migracje z krajów transformacji są postrzegane jako zjawisko pozytywne. Mogą bowiem one przyczynić się do zmniejszania występujących dysproporcji w rozwoju regionalnych rynków pracy. Ponadto, w kontekście teoretycznego przystąpienia niektórych z państw transformujących się do Unii Walutowej (i tym samym zmniejszenia się w tych państwach znaczenia polityki pieniężnej) migracje mogą okazać się niezwykle istotnym narzędziem dostosowań do koniunkturalnych szoków gospodarczych [Fidrmuc, 2005, s. 2-3]. Tymczasem w drugim podejściu zwraca się uwagę na negatywne skutki migracji z tych państw dla krajów przyjmujących. Wobec czego np. dostrzega się, że duża liczba imigrantów może – przez zwiększenie bezrobocia i obniżanie płac rodzimych pracowników – destabilizować rynki pracy w krajach przyjmujących migrantów [Chand, Paldam, 2005, s. 147-149]. W związku z powyższymi i podobnymi tego typu poglądami, celem artykułu była próba odpowiedzi na pytanie: czy i w jakim stopniu zjawisko przestrzennej mobilności zasobu pracy może wpływać na poprawę funkcjonowania regionalnych rynków pracy (przez zmniejszanie dysproporcji występujących na tych rynkach oraz poprawę efektywności w alokacji zasobu pracy) w wybranych krajach transformujących się, takich jak: Czechy, Polska, Węgry, Słowacja oraz Słowenia.

Przy tym, wychodząc od przeglądu literatury przedmiotu co do ustaleń teorii oraz wyników wcześniejszych badań empirycznych dotyczących znaczenia mobilności czynnika pracy dla rynków pracy, dalej zaprezentowano dane odnoszące się do mobilności zasobu pracy oraz dysproporcji występujących na regionalnych rynkach pracy w analizowanych krajach. Natomiast jeszcze bliższe wyniki empirycznej analizy relacji zachodzącej między rynkiem pracy a mobilnością przestrzenną ludności oraz stosowane w tym zakresie oceny przedstawiono w końcowej części opracowania.

2. Wpływ migracji na rynek pracy – przegląd literatury

Badania nad migracjami są przedmiotem stałego zainteresowania teorii ekonomii, ponieważ zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne przepływy zasobu pracy stanowią podstawę niemal każdej dyskusji na temat równowagi oraz efektywności poszczególnych rynków pracy. Według ogólnych ustaleń tej teorii, ludzie migrują zwykle z regionów

charakteryzujących się niskimi płacami oraz wysokim bezrobociem do regionów o wyższych poziomach płac i lepszych perspektywach zatrudnienia.

Już Adam Smith wskazywał m.in., że źródłem migracji zarobkowych są niedoskonałości mechanizmu rynkowego, co sprawia, że na niektórych rynkach istnieje nadwyżkowy popyt na pracę i wysokie płace, podczas gdy na innych nadwyżkowa podaż pracy oraz relatywnie niskie płace. Różnice – w dochodach z racji danej lokalizacji – powodują, że następuje przepływ siły roboczej pomiędzy tymi rynkami prowadzący do wyrównania się stawek płac i ustalenia równowagi [Roszkowska, 2008, s. 219]. Nawiązaniem do koncepcji Smitha jest także podejście reprezentantów szkoły neoklasycznej. Za jednego z reprezentantów neoklasycznych koncepcji migracji uważa się J. Hicksa, który m.in. stwierdził, iż różnice w korzyściach ekonomicznych netto – a dokładniej w poziomie płac – stanowią główną przyczynę migracji [Hicks, 1932, s. 76]. W ujęciu neoklasycznym migracje są z jednej strony traktowane jako skutek zróżnicowania płac, a z drugiej strony jako przyczyna uruchamiająca mechanizm pozwalający na wyrównywanie się zróżnicowania poziomu i relacji płac. Oznacza to, że jeśli stawki płac, stanowiące krańcowy produkt pracy, są na danym obszarze wyższe, to także krańcowy produkt pracy na tym obszarze jest wyższy, a w rezultacie można jednocześnie spodziewać się występowania na tym obszarze niedoborów siły roboczej. W związku z tym przepływy zasobu pracy będą następować aż do momentu wyrównania się krańcowych produktów pracy [Roszkowska, 2008, s. 219].

Rozwinięcia i modyfikacje teorii neoklasycznych dokonały się również w keynesowskich teoriach migracji. Już w nich postulowano konieczność takiego postrzegania zjawisk migracyjnych, które uwzględniają problematykę funkcjonowania rynku pracy, a odnoszącą się m.in. do zjawiska zróżnicowania stóp bezrobocia oraz zatrudnienia. Zatem w myśl tego typu poglądów rozmiary migracji są ściśle powiązane z potencjalnym bezrobociem (tzn. takim bezrobociem, jakie miałoby miejsce, gdyby nie zaistniała migracja) oraz możliwościami zatrudnienia w innej lokalizacji [Gómy, Kaczmarczyk, 2003, s. 17]. Szeroki przegląd teorii związanych z tego typu przepływami zasobu pracy został zaprezentowany przez W. Jarmolowicza i M. Knapińską [Jarmolowicz, Knapińska, 2011].

Powyższe przesłanki teoretyczne stanowią podstawę większości współczesnych rozważań, a migrację traktują równocześnie jako formę inwestycji w kapitał ludzki. W rozważaniach tych zakłada się, że pracownicy (i ewentualni emigranci) kalkulują wartość potencjalnych zysków na każdym z alternatywnych rynków pracy oraz koszty netto (zarówno finansowe, jak i psychologiczne) migracji, a w następstwie wybierają dla siebie taką opcję zatrudnienia, która maksymalizuje bieżącą wartość dochodów możliwych do uzyskania w przeciągu całego życia [Borjas, 2000, s. 3]. W poglądach tych można więc znaleźć choćby częściową odpowiedź na pytanie, dlaczego mobilność ludności jest niewielka, podczas gdy zróżnicowanie w poziomie płac oraz bezrobocia jest duże i to tak samo wewnątrz poszczególnych krajów, jak i pomiędzy nimi. Ustalenia teoretyczne pozwalają zarazem (przy znajomości poziomu płac na różnych rynkach) określić finansowe oraz psychologiczne koszty związane z migracją. Na przykład, według teoretycznych szacunków przeprowadzonych przez J. Borjasa, całociosowy długookresowy koszt związany ze stałą migracją z Puerto Rico do Stanów Zjednoczonych w 2005 roku wynosił około 500 000 dolarów [Borjas, 2005, s. 321]. Natomiast w latach 1979-1994

jeszcze inne analizy szacują koszty związane z wewnątrz krajową migracją na terenie Stanów Zjednoczonych na poziomie około 300 000 dolarów [Kenan, Walker, 2003, s. 20].

Większość badań empirycznych, prezentowanych w literaturze przedmiotu i szacujących wpływ migracji przestrzennych ludności na funkcjonowanie regionalnych rynków pracy, oparta jest na danych dotyczących zjawiska migracji w Stanach Zjednoczonych. Szeroki przegląd literatury prezentujący m.in. wyniki tych badań można znaleźć u przywoływanego już wcześniej Borjasa [Borjas, 2003]. Tymczasem badania dotyczące migracji europejskich są bardziej – co do swoich zakresów i ustaleń – ograniczone i (zwykle) późniejsze, a to wynika z istotnych braków danych odnoszących się do oficjalnych wewnątrz krajowych oraz międzynarodowych przepływów migracyjnych. Jednocześnie zasadniczym problemem jest określenie poziomu nielegalnych migracji do Unii Europejskiej [Borei, Van Ours, 2008, s. 185]. Ponadto, w literaturze przedmiotu często zwraca się uwagę na dużą rozbieżność ocen wiążących się z efektywnością zjawisk migracyjnych w Unii Europejskiej oraz w Stanach Zjednoczonych [Eihengreen, 1993; Eihengreen, 1998; Bentivogli, Pagano, 1999; Fridmuc, 2004]. Jako wynik mniejszej efektywności przepływów migracyjnych w Europie wskazuje się m.in. różnice w poziomie rozwoju poszczególnych regionów Europy (np. między północnymi i południowymi regionami Włoch czy wschodnimi i zachodnimi regionami Niemiec). Różnice te są znacznie większe niż pomiędzy poszczególnymi stanami w USA, co może potwierdzać ograniczone znaczenie mobilności zasobu pracy w ich łagodzeniu. W rezultacie zróżnicowanie w poziomie płac i bezrobocia w krajach europejskich jest zdecydowanie większe niż w Stanach Zjednoczonych, a szoki koniunkturalne są absorbowane głównie przez zmiany w poziomie zatrudnienia i bezrobocia [Blanchard, Katz, 1992; Decressin, Fatas, 1995]. Podobne prawidłowości są także obserwowane w krajach transformujących się [Paci i in., 2007; Fridmuc, 2004]. Z kolei Cazes i Nesporova dowodzą, iż w krajach transformujących się zjawisko przestrzennych migracji ludności było w latach dziewięćdziesiątych nawet niższe niż w rozwiniętych krajach Unii Europejskiej, co dodatkowo obniżało jego znaczenie w łagodzeniu regionalnych dysproporcji [Cazes, Nesporova, 2003, s. 19]. Bliższą i empiryczną weryfikację znaczenia przestrzennych ruchów ludności dla rynku pracy w czterech krajach transformujących się, takich jak: Czechy, Polska, Węgry oraz Słowacja, przeprowadził m.in. J. Fridmuc [Fridmuc, 2004, s. 230-247]. W swojej pracy autor ten przedstawił dużą rolę badań nad mechanizmami wyrównywania regionalnych dysproporcji na rynku pracy, zwłaszcza w krajach transformujących się, ponieważ to tu w szczególności transformacja (jako proces przechodzenia od gospodarki centralnie planowanej do rynkowej) przyczyniła się do powstania znacznych dysproporcji na regionalnych rynkach pracy. Warto również zauważyć, że mobilność zasobu pracy może mieć istotne znaczenie – jako mechanizm absorpcji szoków gospodarczych – w tych krajach transformacji gospodarczej, które w przyszłości zamierzają przystąpić do wspólnego obszaru walutowego EMU.

Uogólniając, można także skonstatować m.in., że wyniki przeprowadzonych badań w tych i jeszcze innych państwach pokazują, iż mobilność pracy w analizowanych krajach odgrywa w sumie ograniczoną rolę w wyrównywaniu regionalnych dysproporcji oraz łagodzeniu szoków gospodarczych. Ponadto, wyniki uzyskane przez J. Fridmucę ukazują, że wyższym poziomem mobilności zasobu pracy (w sensie zarówno napływów,

jak i odpływów zasobu pracy) cieszą się regiony dobrze prosperujące (o wyższym poziomie płac), podczas gdy regiony słabo rozwinięte (i o niższym poziomie płac) cechują się niskim poziomem mobilności [Fridmuc, 2004, s. 246].

Podobne mechanizmy, dotyczące wpływu poziomu płac na mobilność ludności zamieszkującej słabo rozwinięte regiony Europy Południowej, zaobserwowali R. Faini i A. Venturini [Faini, Venturini, 1996, s. 1-18]. Twierdzą bowiem oni, iż wpływ płac na mobilność ludności może być nieliniowy, ponieważ migracja z biednych regionów może być tłumiona przez ograniczenia finansowe, uniemożliwiające migrowanie. W efekcie, wraz ze wzrostem poziomu płac w danym regionie czy kraju, odpływy zasobu pracy mogą się zwiększać zamiast maleć. Z kolei Bornhorst i Commander [Bornhorst, Commander, 2004, s. 9] zwracają uwagę na dużą skalę tego zjawiska w Rosji, gdzie około jedna trzecia populacji może znajdować się w swoistej pułapce spowodowanej ograniczeniami finansowymi. Sytuacja ta charakteryzuje się z jednej strony długookresowym ubóstwem znaczącej części ludności, a z drugiej niedoborami zasobu pracy w niektórych regionach Rosji.

Zatem ogólnym wnioskiem wynikającym z empirycznych analiz zjawiska przestrzennej mobilności zasobu pracy w krajach transformujących się jest ich na ogół niewielka skala w porównaniu z sytuacją spotykaną w tym zakresie w innych krajach wysoko rozwiniętych. Jako przyczyny takiego stanu rzeczy są wymieniane: często wysokie koszty relokacji, niedostateczna informacja o możliwościach zatrudnienia w innych regionach oraz duże znaczenie więzi społecznych i kulturalnych. Co więcej, jako istotny czynnik ograniczający migrację w krajach transformujących się podaje się także własnościowy charakter mieszkań [Bornhorst, Commander, 2004, s. 10].

Zasadniczym problemem ze względu na stosunkowo niewielką skalę imigracji zewnętrznych do krajów transformujących się wydają się również instytucje rynku pracy oddziałujące na te przepływy. Za podstawową instytucję rynku pracy, mającą wpływ na kształtowanie przestrzennej mobilności zasobu pracy, uznaje się zwykle polityki migracyjne stosowane w poszczególnych krajach. Polityki te wprowadzają bowiem do krajowych systemów prawnych złożony zbiór restrykcji dotyczących przepływu osób. Zazwyczaj restrykcje te odnoszą się do kwot ustalających maksymalną liczbę pozwoleń na pracę i pobyt w danym kraju. Jednocześnie migracja bywa ograniczana przez bariery administracyjne, nakładane na imigrantów i pracodawców ich zatrudniających [Boeri, Van Ours, 2011, s. 228]. Poza tym, w literaturze przedmiotu podkreśla się, że polityki migracyjne wchodzi w istotne interakcje z innymi instytucjami rynku pracy, a zwłaszcza z: regulacjami obejmującymi minimalne wynagrodzenie, polityką prorodzinną i systemami zasiłków dla bezrobotnych czy też rolą i sposobem funkcjonowania związków zawodowych. Powyższe instytucje wpływają na spłaszczenie rozkładu wynagrodzeń oraz pociągają za sobą skutki fiskalne i redystrybucyjne związane z migracją [Boeri, Van Ours, 2011, s. 228]. Mimo stosunkowo niewielkich przepływów migracyjnych i braku konieczności podejmowania działań mających na celu ograniczenie napływów migracyjnych, analizowane kraje – jako państwa członkowskie Unii Europejskiej – zobowiązane są do przestrzegania stosunkowo rygorystycznych przepisów dotyczących rozwiązań instytucjonalnych w zakresie migracji [Szyłko-Skoczny, Duszczuk, 2010, s.13].

Z jednej strony rozwiązania te mogą negatywnie oddziaływać na stopień elastyczności rynku pracy, z drugiej ich charakter redystrybucyjny oraz zapobieganie wzrostowi nierówności dochodowych (zwłaszcza w dolnej części rozkładu dochodu) chronią niewykwalifikowanych pracowników krajowych przed konkurencją ze strony pracowników zagranicznych. Jednak zwraca uwagę fakt, iż wysokie stopy bezrobocia i znacznie niższy – w porównaniu z krajami o bardzo wysokim poziomie rozwoju – poziom płac (a więc czynniki ekonomiczne) zdają się mieć znacznie większy wpływ na ograniczanie imigracji zewnętrznych w krajach transformujących się niż rozwiązania instytucjonalne w tym zakresie.

3. Wpływ migracji na rynek pracy – metoda i wyniki badań

Empiryczna analiza znaczenia i roli przestrzennej mobilności zasobu pracy dla funkcjonowania regionalnych rynków pracy w krajach transformujących się została przeprowadzona w stosunku do następujących krajów: Czechy, Polska, Węgry, Słowacja oraz Słowenia. O wyborze tych krajów zdecydowało to, iż zaliczane są one do najbardziej rozwiniętych wśród krajów transformujących się. Faktem, który dodatkowo łączył się z wyborem tych właśnie krajów, była ograniczona możliwość pozyskania wiarygodnych danych na temat migracji w innych krajach transformujących się. Jednocześnie analizy dokonano na poziomie regionalnym, a podział regionalny przeprowadzono zgodnie z klasyfikacją NUTS-2 i objął: 8 regionów Czech, 16 regionów Polski, 7 regionów Węgier, 4 regiony Słowacji oraz 2 regiony Słowenii. W związku z ograniczonym dostępem do aktualnych danych na temat przestrzennych migracji, w analizie zawarto tylko lata 2003-2007.

Za punkt odniesienia w dokonywanych porównaniach posłużyły głównie Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, ponieważ w literaturze przedmiotu są wskazywane one jako charakteryzujące się jednymi z najbardziej mobilnych zasobów pracy na świecie. Równocześnie wykorzystane dane, dotyczące zarówno migracji wewnętrznych, jak i zewnętrznych, odnoszą się do całkowitego poziomu imigracji i emigracji jako zjawisk obserwowanych na poziomie regionalnym w danym kraju. Jeszcze inaczej można skonstatować, że stanowią sumę powyższych przepływów w analizowanych regionach danego państwa. Natomiast za miary regionalnego zróżnicowania rynków pracy w badanych krajach posłużyły współczynniki zmienności³ dla poziomu płac obserwowanych w poszczególnych regionach oraz współczynniki zmienności dla regionalnych stóp bezrobocia w analizowanym okresie. Podstawowym zaś źródłem danych wykorzystywanych w analizie były: Regionalna Baza Danych Eurostat, krajowe urzędy statystyczne poszczególnych państw oraz U.S. Census Bureau, Current Population Survey.

Pewnym problemem „obliczeniowym” w analizie wpływu przestrzennych migracji ludności na rynek pracy jest okoliczność, iż dane odzwierciedlające przepływy ludności

---

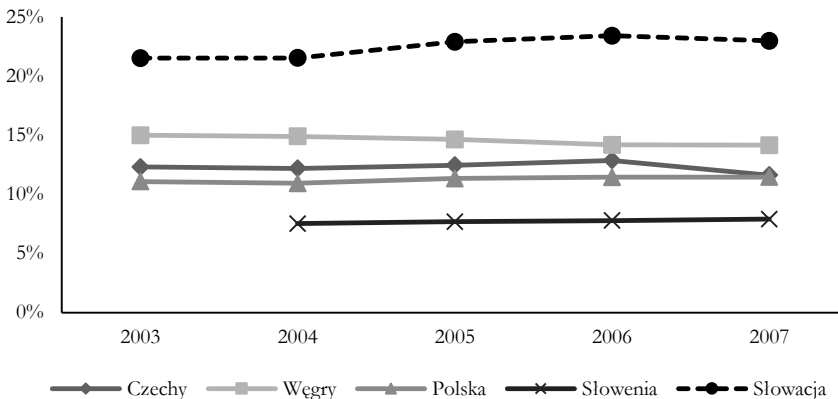
³ Współczynnik ten stanowi klasyczną miarę zróżnicowania rozkładu cech, a jest on miarą względną, która zazwyczaj określa w ujęciu procentowym zakres zróżnicowania danej cechy [Wawrzynek, 2007, s. 37].

traktują o wszystkich rodzajach migracji, także tych, które nie są bezpośrednio związane z zatrudnieniem (migracje z powodu: małżeństw, rozwodów, edukacji czy przechodzenia na emeryturę). Problem ten jest jednak „obecny” w większości prowadzonych analiz dotyczących migracji i bierze się stąd, iż większość dostępnych danych odnosi się właśnie do całkowitego poziomu migracji. Co prawda, nieliczne badania porównujące dane o migracjach związanych i niezwiązanych z zatrudnieniem wykazały, że wyniki uzyskiwane z wykorzystaniem obu zestawów danych są w sumie bardzo zbliżone [Leuvensteijn, Parikh, 2002]. Jeszcze innym problemem jest „jakość” danych dotyczących migracji, a którą „ogranicza” to, że nie odnoszą się one w ogóle do tzw. zjawiska nielegalnych oraz niezgłaszanych przepływów ludności. W związku z powyższym wyniki – uzyskane przy wykorzystaniu tych danych – winny być traktowane ze świadomością wynikającą z tego stanu rzeczy.

Jak pokazują dane dotyczące funkcjonowania lokalnych rynków pracy, w analizowanych krajach występują wśród nich istotne różnice w zakresie zróżnicowania płac oraz bezrobocia (patrz rysunki: 1. oraz 2.). Krajem o najbardziej zróżnicowanym poziomie płac (choć jest to poziom stosunkowo niewielki) pomiędzy poszczególnymi regionami jest Słowacja (współczynnik zmienności wynosi tu około 23%). Natomiast najbardziej egalitarnym podziałem płac na poziomie regionalnym wyróżnia się Słowenia (współczynnik zmienności wynosi około 8%). Charakterystycznym zaś zjawiskiem dla wszystkich analizowanych krajów jest utrzymywanie się względnie stałego, stosunkowo niewielkiego zakresu zróżnicowania płac. Jednocześnie fakt ten może wskazywać na niewielkie znaczenie przestrzennej mobilności zasobu pracy dla wyrównywania niewielkich regionalnych dysproporcji w poziomie płac. Zdecydowanie wyższy poziom zróżnicowania jest obserwowany dla regionalnych stóp bezrobocia. Najwyższe zróżnicowanie w regionalnych stopach bezrobocia stwierdzono na Słowacji (współczynnik zmienności w 2007 roku wyniósł tam około 44%).

RYSUNEK 1.

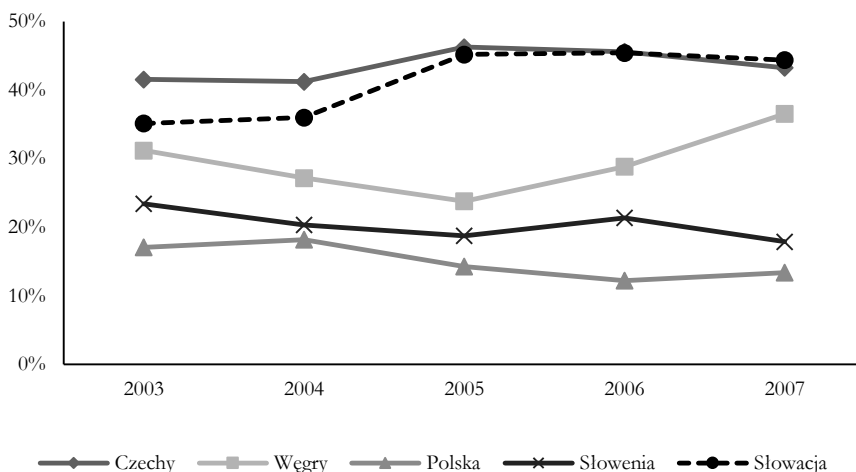
Współczynnik zmienności średniego poziomu płac na poziomie regionalnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Eurostat Regional Database* oraz danych pochodzących z urzędów statystycznych w analizowanych krajach.

RYSUNEK 2.

Współczynnik zmienności regionalnych stóp bezrobocia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Eurostat Regional Database* oraz danych pochodzących z urzędów statystycznych w analizowanych krajach.

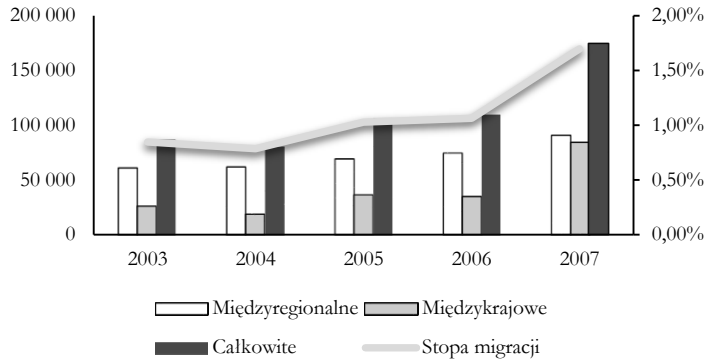
Jednocześnie w kraju tym najniższą stopą bezrobocia charakteryzował się region Bratislavský Kraj, gdzie wynosiła ona 4,3 %, a najwyższą StrednéSlovensko, ponieważ stopa bezrobocia w 2007 roku wynosiła tam 15,3%. Najmniejsze przy tym dysproporcje czy też różnice w regionalnych stopach bezrobocia zaobserwowano w Polsce, gdzie współczynnik zmienności np. w 2007 roku wynosił 13%. W Polsce stwierdzono również znaczący spadek w zakresie regionalnego zróżnicowania stóp bezrobocia. Największym spadkiem stopy bezrobocia wyróżniało się województwo zachodniopomorskie, gdyż stopa ta zmniejszyła się tu z 26% w 2004 roku do 11,5% w 2007 roku. Dla porównania, zróżnicowanie bezrobocia pomiędzy 50 Stanami USA w analizowanym okresie wahało się pomiędzy 19% a 23%. Z kolei dane dotyczące przestrzennych migracji ludności w analizowanych krajach zostały zaprezentowane na rysunkach: 3a-3e. Analiza przedstawionych tu danych dowodzi, że chociaż procesy przestrzennej mobilności w poszczególnych krajach są zróżnicowane, to jednak skala tego zjawiska jest ograniczona. Wobec tego np. stopa migracji na Węgrzech – w kraju o najwyższym poziomie mobilności – w 2007 roku wynosiła niecałe 2% (w analogicznym okresie w Stanach Zjednoczonych stopa ta wynosiła 3,15%). Natomiast krajem o najniższym poziomie migracji przestrzennych była Polska, gdzie stopa migracji w 2007 roku wynosiła mniej niż 0,3%. Ponadto, zaobserwowano tu także ujemne saldo migracji zewnętrznych. Ogólniej zaś można tu zauważyć, podobnie jak A. Niebuhr [Niebuhr, 2003, s. 3-5], że niski poziom mobilności zasobu pracy może wynikać z regulacji rynkowych oraz cech instytucjonalnych analizowanych rynków pracy, które to z jednej strony umacniają regionalne zróżnicowanie plac, a z drugiej ograniczają mobilność zasobu pracy.

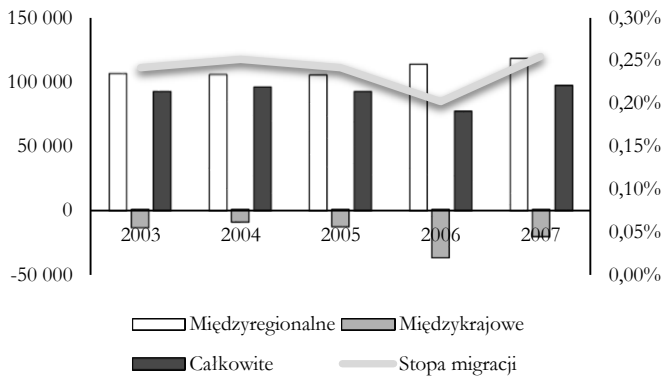
RYSUNEK 3.

Wewnętrzne i zewnętrzne przepływy migracyjne

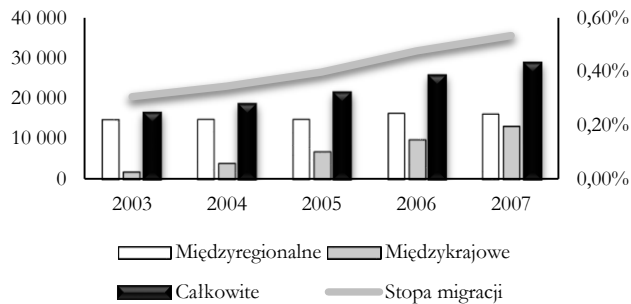
3a. Czechy

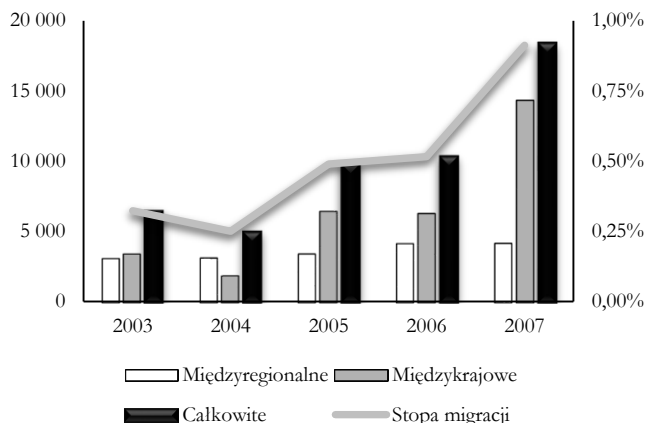
3b. Polska

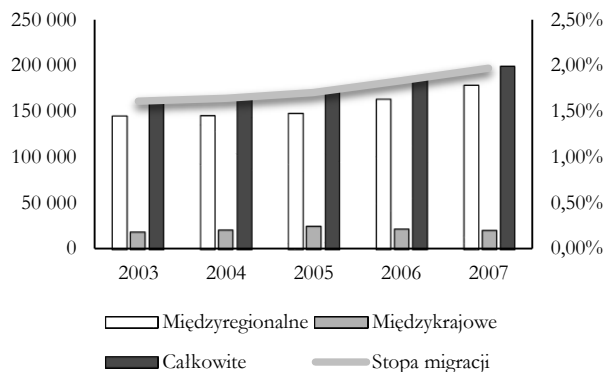
3c. Słowacja

3d. Słowenia

3e. Węgry

Rysunek prezentuje całkowitą liczbę migracji wewnątrz krajowych oraz saldo migracji zagranicznych (lewa oś) oraz stopę migracji (prawa oś).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Eurostat Regional Database* oraz danych pochodzących z krajowych urzędów statystycznych.

Innym wnioskiem wynikającym z zaprezentowanych danych jest fakt, iż w czterech z pięciu analizowanych państw wielkość migracji wewnętrznych przewyższała saldo migracji zewnętrznych (krajem, w którym nie zaobserwowano tego zjawiska, była Słowenia). Okoliczność ta może wskazywać na potencjalnie dużą rolę wewnętrznej mobilności zasobu pracy jako czynnika często niedocenianego w badaniach nad ekonomicznym znaczeniem migracji.

Relacja oraz potencjalna wartość migracji dla funkcjonowania rynków pracy, a także ich rola w wyrównywaniu regionalnych dysproporcji w analizowanych krajach została

zbadana przez określenie znaczenia dwóch podstawowych wskaźników charakteryzujących rynek pracy, a mianowicie średniego miesięcznego poziomu płac oraz stopy bezrobocia na skalę przestrzennych przepływów ludności w analizowanych krajach. Wcześniejsze badania sugerują, że aby można było mówić o istotnym znaczeniu przepływów przestrzennych zasobu pracy dla redukcji dysproporcji w regionalnych poziomach płac i stopach bezrobocia oraz poprawie alokacji zasobu pracy, stopa migracji powinna być pozytywnie skorelowana z wielkością bezrobocia (im wyższe bezrobocie, tym większy odpływ zasobu pracy) i negatywnie skorelowana z poziomem płac (im wyższe płace w danym regionie, tym stopa odpływów zasobu pracy mniejsza).

W celu empirycznego zweryfikowania powyższych hipotez, dokonano analizy regresji przy wykorzystaniu modeli panelowych ze stałymi efektami dla poszczególnych krajów. Wyniki testów statystycznych przeprowadzone zarówno dla modeli *pooled*, jak i *randomeffects* wykazały, że modele o stałych efektach najlepiej opisują badaną relację. Za zmienne objaśniające posłużyły: średni miesięczny poziom płac w poszczególnych krajach oraz średnie stopy bezrobocia. Mając na uwadze to, że istnieje duże prawdopodobieństwo endogeniczności pomiędzy stopą migracji a zmiennymi objaśnianymi, zmienne te zostały opóźnione o rok. Natomiast zmiennymi objaśnianymi były: stopa migracji wyznaczona jako iloraz całkowitych (wewnętrznych oraz zewnętrznych) przepływów migracyjnych do liczby ludności w danym kraju (stopa migracji I) oraz iloraz tych przepływów do liczby osób pracujących w danym kraju (stopa migracji II). Analiza została przeprowadzona dla lat 2003-2007 i objęła pięć badanych krajów. Wyniki tych analiz zaprezentowano w tabeli 1.

TABELA 1.

Wyniki analizy regresji dla efektów stałych

	Stopa migracji I		Stopa migracji II	
Średnie				
wynagrodzenie	0,000003 ***	(0,000)	0,000000	(0,000)
Stopa bezrobocia	0,000333 *	(0,000)	0,000967 ***	(0,000)
Const.	-0,014807 ***	(0,004)	0,003649	(0,005)
Efekt_2004	-		0,000249	(0,000)
Efekt_2005	-		0,000469	(0,000)
Efekt_2006	-		0,002236 *	(0,001)
Efekt_2007	-		0,005176 **	(0,002)
Efekt czasu	nie		tak	
Efekt stały dla krajów	tak		tak	
Efekt losowy dla krajów	nie		nie	
R ²	0,96		0,99	
Liczba obserwacji	25		25	

W nawiasach znajdują się błędy standardowe. Gwiazdki oznaczają następujące poziomy istotności: *** - 1%, ** - 5% i * - 10%.

Źródło: opracowanie własne.

Analiza i ocena związku między podstawowymi zmiennymi określającymi rynek pracy a wielkością migracji w analizowanych krajach dowodzi, iż sytuacja na rynku pracy ma ograniczone znaczenie dla mobilności zasobu pracy. Wzrost bezrobocia o 1 p.p. zwiększa stopę migracji o 0,0003 p.p. oraz o 0,0009 p.p. dla stopy wyznaczonej na podstawie wielkości zatrudnienia, natomiast wpływ wzrostu poziomu płac na wielkość stopy migracji jest bliski zeru. Ponadto, wpływ ten różni się od przyjętej wcześniej tezy, bowiem zarówno współczynniki przy średnim poziomie płac, jak i wysokość bezrobocia mają znaki dodatnie. Oznacza to, iż podobnie wzrost bezrobocia, jak i średniego poziomu płac może powodować wzrost mobilności zasobu pracy. Powyższe wyniki wskazują więc na niewielkie w sumie znaczenie międzyregionalnej oraz międzykrajowej mobilności zasobu pracy dla funkcjonowania regionalnych rynków pracy, a zwłaszcza zmniejszenia dysproporcji pomiędzy nimi. Jednak w związku z bardzo ograniczonym zakresem czasowym i przestrzennym, a także dużą niedoskonałością danych dotyczących migracji, prezentowane wyniki powinny być traktowane tu ze stosowną ostrożnością.

4. Podsumowanie

Celem prezentowanego artykułu było określenie, czy zjawisko przestrzennej mobilności zasobu pracy może mieć zasadniczy wpływ na funkcjonowanie regionalnych rynków pracy w krajach transformacji gospodarczej, takich jak: Czechy, Polska, Węgry, Słowacja oraz Słowenia. W teorii ekonomii wskazuje się, że mobilność zasobu pracy może być ważnym uwarunkowaniem wyrównywania regionalnych dysproporcji płac oraz zmniejszania różnic, jak również poziomu bezrobocia w gospodarce. Istotność tego uwarunkowania wynika z możliwości przepływu zasobów pracy z regionów biedniejszych i charakteryzujących się wysokim poziomem bezrobocia do regionów lepiej prosperujących. Mechanizm tego typu przepływów mógłby okazać się niezwykle znaczącym dla krajów transformujących się, w których regionalne dysproporcje w poziomie płac oraz bezrobocia są w dalszym ciągu znamienne.

Jednakże wyniki przeprowadzonych analiz dowiodły, że skala mobilności zasobu pracy w analizowanych krajach była niewielka. Stopa migracji w kraju wyróżniającym się najwyższym poziomem mobilności, tj. na Węgrzech, wynosiła około 2% populacji, a w Polsce, gdzie skala przestrzennych migracji w analizowanym okresie była najniższa, stopa ta wynosiła 0,3%. Na niewielką rolę mobilności zasobu pracy wskazały także wyniki analiz empirycznych. Zmiany stóp bezrobocia i średniego poziomu płac w bardzo niewielkim (bliskim zeru) stopniu wpływają na zmiany w przestrzennej mobilności zasobu pracy. Ponadto, wzrost poziomu płac zdaje się pozytywnie oddziaływać na migrację, co oznacza, że wyższym poziomem mobilności odznaczają się regiony lepiej rozwinięte. Mimo że analiza danych wykazała pewne prawidłowości między mobilnością zasobu pracy a rynkiem pracy, to ze względu na ograniczoność danych oraz ich niedoskonałość konieczne wydaje się zrealizowanie podobnych badań dla większego zakresu czasowego i przestrzennego, jak również na podstawie jeszcze bardziej adekwatnych danych.

Literatura

- Barro R., Sala-i-Martin X. 1991 *Convergence across States and Regions*, "Brookings Papers on Economic Activity", Vol 22, no. 1.
- Bentivogli CH., Pagano P. 1999 *Regional disparities and labor mobility: the Euro-11 versus the USA*, „Labour”, 13 (3).
- Blanchard O., Lawrence F. 1992 *Regional evolutions*, „Brookings Papers on Economic Activity”, (1).
- Boeri T., Van Ours J. 2008 *The Economics of Imperfect Labor Markets*, Princeton University Press, Princeton.
- Borjas J. 2000 *Economic of migrations*, International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences Section, no. 3.4, Article, no. 38.
- Borjas J. 2003 *The labor demand curve is downward-sloping: Reexamining the impact of immigration on the labor market*, „Quarterly Journal of Economics”, 118, November.
- Borjas J. 2005 *Labor Economics*, McGraw-Hill, New York.
- Bornhorst F., Commander S. 2004 *Regional Unemployment and its Persistence in Transition Countries*, „IZA Discussion Paper”, no. 1074.
- Cazes S., Nesporova A. 2003 *Labour Markets in Transition: Balancing Flexibility and Security in Central and Eastern Europe*, ILO, Geneva.
- Chand S.K., Paldam M. 2005 *Some Economics of Immigration from an LDC to a DC: With Special Emphasis on the Case of a Nordic Welfare State*, D. Snowe (ed.), Labor Mobility and the World Economy, Berlin.
- Decressin J., Fatas A. 1995 *Regional labor market dynamics in Europe*, „European Economic Review”, 39 (9).
- Eichengreen B. 1993 *Labor markets and European monetary unification*, P. Masson, R. Taylor, (eds.), Policy Issues in the Operation of Currency Unions, Cambridge University Press, Cambridge.
- Eichengreen B. 1998 *European monetary unification: a tour d'horizon*, „Oxford Review of Economic Policy”, 14 (3).
- Faini R., Venturini A. 1996 *Migration and growth: the experience of Southern Europe*, CEPR Discussion Paper, no. 964, Centre for Economic Policy Research, London.
- Fidrmuc J. 2004 *Migration and regional adjustment to asymmetric shocks in transition economies*, „Journal of Comparative Economics”, vol. 32, no. 2.
- Fidrmuc J. 2005 *Labor Mobility during Transition: Evidence from the Czech Republic*, William Davidson Institute Working Papers Series wp767, William Davidson Institute at the University of Michigan, Michigan.
- Górny A., Kaczmarczyk P. 2003 *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, Instytut Studiów Społecznych, Uniwersytet Warszawski, Prace Migracyjne, nr 49, Warszawa.
- Hicks J. 1932 *The Theory of Wages*, Macmillan, London.
- Jarmolowicz W., Knapińska M. 2011 *Współczesne teorie rynku pracy a mobilność i przepływy pracowników w dobie globalizacji*, Zeszyty Naukowe, nr 9, PTE, Kraków.
- Kenan J., Walker R. 2003 *The Effect of Expected Incomes on Individual Migration Decisions*, National Bureau of Economic Research Working Paper, no. 9585, March.

-
- Leuvensteijn M., Parikh A. 2002 *How different are the determinants of population versus labor migration in Germany?*, „Applied Economics Letters”, 9 (11).
- Niebuhr A. 2003 *Spatial Interaction and Regional Unemployment in Europe*, „Journal of Spatial Development”, no. 5, October.
- Paci P. i in. 2007 *Internal Labor Mobility in Central Europe and the Baltic Region*, „World Bank Working Paper”, no. 105.
- Roszkowska S. 2008 *Migracje międzywojewódzkie w Polsce w latach 1995-2005*, [w:] *Regionalne zróżnicowanie polskich regionów*, E. Kwiatkowski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Szyłko-Skoczny M., Duszczyk M. *Polish immigration policy – opportunities and challenges for the labour market*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.ips.uw.edu.pl/pliki/badania/politimigrac_rynekpracy2010/immigr_policy_en.pdf, data wejścia: 20.02.2014].
- Wawrzynek J. 2007 *Metody opisu i wnioskowania statystycznego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.